

УДК 930.253:351(477.83-25)“1918/1941”

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ У ЛЬВОВІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1918–1941 рр.)*

Володимир КЛЮВАК

*Державний архів Львівської області,
вул. Підвальна, 13, м. Львів, 79008, Україна, тел. (032) 235-47-22*

Простежено історію Державного архіву у Львові у міжвоєнний період, детально розглянуто всі реорганізації цієї установи. Особливу увагу приділено організації праці в архіві та кваліфікаційним вимогам до архівних працівників у міжвоєнній Польщі, а також масштабним змінам у архіві (зокрема, різкому збільшенню обсягу його фондів) за радянської влади у 1939–1941 рр.

Ключові слова: Державний архів у Львові, Львівський обласний історичний архів, історія архівів, архівна справа, Євгеніуш Барвінський.

Усі держави мають свої архіви або й цілі системи архівних установ. Не є винятком і Україна: вона володіє дуже розгалуженою і потужною мережею архівів із 693 установ, а її Національний архівний фонд налічує понад 54 млн одиниць зберігання.

Від часу здобуття незалежності Українська держава постійно посилює свою увагу до питань архівної справи і діловодства. Свідченням цього є ухвалення Закону України “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, запровадження професійного свята – Дня працівника архівних установ, яке відзначається щороку 24 грудня, видання Президентом України розпорядження від 13 квітня 2005 р. “Про невідкладні заходи щодо збереження національних архівних цінностей України”, затвердження 1 лютого 2006 р. Кабінетом Міністрів України Державної програми розвитку архівної справи на 2006–2010 роки, віднесення більшості архівістів до категорії державних службовців тощо. Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 522-р в Україні широко відзначалось 90-річчя з часу створення системи архівних установ. Таке святкування відбулось уперше і мало важливе суспільно-політичне, історичне і культурне значення для держави.

В архівній системі України гідне місце посідає Державний архів Львівської області (ДАЛО). Сьогодні ДАЛО є однією з найбільших в Україні державних архівних установ. Він утримує на державному зберіганні:

- 5126 фондів організацій, установ, підприємств усіх форм власності;
- 2532936 одиниць зберігання (справ) за 1772–2008 рр.;
- 7922 одиниць зберігання науково-технічної документації за 1964–1985 рр.;
- 6708 одиниць зберігання кінодокументів за 1959–1986 рр.;
- 41809 одиниць зберігання фотодокументів за 1946–1993 рр.;
- 697 одиниць обліку фонових документів за 1960–1995 рр.

Документи архіву відображають історію економічного, політичного та культурного розвитку Львівської і колишньої Дрогобицької областей. Архів зберігає докумен-

---

* Це дослідження ґрунтується на вивченні переважно документів фонду Державного архіву Львівської області № 21 – “Державний архів у Львові” та № Р-368 – “Державний архів Львівської області”.

ти державних та громадсько-політичних установ, організацій, підприємств і спілок, що функціонували на Львівщині у періоди: Австрійської (Австро-Угорської) монархії (1772–1918), Польської республіки міжвоєнного періоду (1918–1939), Української РСР (1939–1941, 1944–1991), німецької окупації 1941–1944 рр. під час Другої світової війни та незалежної України (з 1991). У ДАЛО зберігається майже 5 % документів Національного архівного фонду України. Більшість фондів цього архіву розміщені у приміщеннях колишнього монастиря ордену домініканців – пам'ятки архітектури XVII–XVIII ст.

У сучасному вигляді Державний архів Львівської області був створений у грудні 1939 р. на базі колишнього польського державного архіву у Львові, у якому на той час зберігалась невелика кількість фондів місцевих австро-угорських та польських адміністративних установ. До 1941 р. він існував як Львівський державний обласний історичний архів Управління НКВС УРСР по Львівській області і у повоєнний час залишався напіввоєнною організацією у складі обласного управління внутрішніх справ аж до 1960 р.

Назва і підпорядкування архіву неодноразово змінювались, а саме:

- Львівський обласний державний архів УНКВС (з 1946 р. – МВС) УРСР по Львівській області (1944–1956);
- Державний архів Львівської області Архівного відділу Управління МВС УРСР по Львівській області (1956–1959);
- Львівський обласний державний архів Архівного відділу Львівського облвиконкому (1960–1982);
- Державний архів Львівської області Архівного відділу Львівського облвиконкому (1982–1988);
- Державний архів Львівської області Львівської обласної ради (1988–1996);
- Державний архів Львівської області як структурний підрозділ Львівської облдержадміністрації (з 1996).

У 1959 р. на базі ліквідованого Дрогобицького обласного державного архіву, який знаходився у м. Самборі, було створено Філіал Львівського Держоблархіву у місті Самборі. Філіал проіснував до 1977 р., і з його ліквідацією усі архівні документи було переміщено та сконцентровано безпосередньо у сховищах Львівського обласного державного архіву. У 1991 р. Державному архіву було передано всі архівні документи Львівського обкому КПУ разом із будівлею колишнього облпартархіву.

Як уже наголошувалося вище, прийнято вважати, що Державний архів Львівської області було утворено у 1939 р. після приєднання Західної України до УРСР під час Другої світової війни. У певному розумінні та з огляду на місце і статус ДАЛО в системі тогочасних та повосенних органів виконавчої влади Радянського Союзу, це дійсно так. Проте беззастережно прийняти цю дату як час заснування архіву було б навряд чи правильно, оскільки не зовсім зрозуміло, як міг одномоментно, на порожньому місці виникнути такий великий масив архівних матеріалів, яким був до початку і по закінченню Другої світової війни Львівський Держоблархів.

Документи вказують принаймні на двох попередників ДАЛО: державний архів Намісництва у Львові за Австро-Угорщини та Державний архів у Львові часів довоєнної Польської держави. Архів Намісництва, заснований у 1908 р.¹, рішенням польського уряду було реорганізовано в Державний архів у Львові (Archiwum Państwowe we Lwowie), який існував під такою назвою до жовтня 1939 р.

¹ ДАЛО, справа фонду № 21 “Державний архів у Львові”, арк. 1.

Відразу після розпаду Австро-Угорської монархії, утворення на її теренах Польської держави та витіснення з міста Львова державних установ Західно-Української Народної Республіки, директором архіву був призначений колишній директор архіву австрійського Намісництва доктор Євгеніуш Барвінський, який обіймав цю посаду до 1939 р. Він перебував на державній службі з 1898 р. і до 1922 р. досяг досить високого V ступеня державного службовця, був істориком-дослідником, автором низки публікацій, членом та віце-президентом Головного правління, а у 1908–1914 рр. – головою Польського історичного товариства. Нагороджений срібною медаллю “За багаторічну службу”.

За свідченнями Е. Барвінського, які він зробив 1927 р., “архів мав у 1914 році лише одну штатну одиницю – директора з річною оплатою 6066 крон, яка у році 1916 була підвищена до 6666 крон (без додатків воєнних). У 1917 році штат збільшився на одного практиканта (1200 крон на рік).

Після цього служба персоналу приділила за рахунок штату Намісництва двох службовців канцелярії і одного возного. Ці урядовці змінювались часто, лише їхня кількість залишалася тією ж.

Архів не мав цілком свого кошторису, лише Намісництво надавало йому все необхідне зі свого кошторису, тобто закуповувало обладнання для канцелярії, книжки для бібліотеки, оплачувало роботу палітурника, постачало паливо і канцелярське приладдя”².

Державні і земські архіви Польщі перебували у підпорядкуванні Міністерства віросповідань і народної освіти на засадах декрету 1919 р. “Про організацію державних архівів та опіку над архівами”. Молода Польська держава надавала великого значення архівам. Про це свідчить навіть сам порядок комплектування кадрами та рівень вимог до професійної підготовки працівників державних архівних установ. Так, відповідно до “Припису стосовно кваліфікаційної комісії”³ прийом державних службовців до державних архівних установ міг здійснюватися лише на підставі свідоцтв, виданих спеціальною екзаменаційною комісією, створеною у Варшаві при Відділі Державних Архівів. Комісія складалась з: начальника Відділу Державних Архівів, як голови комісії; двох директорів державних архівів (Головного архіву та Архіву Давніх Актів) у Варшаві; чотирьох учених спеціалістів з розділів польської історії, історії устрою Польщі, історичних, допоміжних історичних наук та філології. Члени комісії призначались начальником Відділу Державних Архівів на п’ять років.

Кандидат на державну службу в архіві мусив до заяви про допуск до екзаменів подати комісії не менше десяти документів:

- метрику, яка свідчила, що він досяг 21-річного віку;
- свідоцтво, що є польським громадянином;
- атестат зрілості (свідоцтво про освіту);
- університетське свідоцтво про закінчення восьми семестрів історичного відділення філософського факультету або юридичного факультету;
- свідоцтва професорів університету про те, що кандидат відпрацював принаймні два семестри на семінарі польської історії або польського права та історії устрою Польщі, два семестри на семінарі допоміжних історичних наук чи просемінарі польської або слов’янської філології з короткою оцінкою праць, самостійно виконаних на тих семінарах із долученням до свідоцтв друкованих праць кандидата;

² ДАЛО, ф. 21, оп. 1, спр. 213, арк. 1–2.

³ Там само, спр. 12, арк. 2–4.

- свідоцтва відповідних професорів університету або викладачів, що кандидат знає німецьку або російську мови, а також володіє ще однією європейською мовою, передусім, французькою;
- лікарське свідоцтво з особливим урахуванням стану легенів і зору;
- свідоцтво про військову службу;
- *currículum vitae* (автобіографію);
- документ про сплату екзаменаційного тарифу.

Екзамен проводився усно. Місцем проведення екзамену було приміщення Відділу Державних Архівів у Варшаві. Метою іспиту було перевірити, чи володіє кандидат здатністю до самостійного мислення і наукового дослідження, а також чи має знання, необхідні для наукової і архівної роботи.

Іспит з історії охоплював історію Польщі за періоди до і після її поділів, причому вимагалось не тільки знання фактів, але й знання джерел та їх зв'язку з сучасністю. В ході екзамену з права належало виявити ознайомленість з державним устроєм, політичною та адміністративною системами, судоустроєм, судовою процедурою, церковною організацією Польщі.

У сфері допоміжних історичних наук кандидат, окрім теоретичної сторони, повинен був показати, чи легко він читає латинські, польські, німецькі, старослов'янські тексти від XII–XVII ст. В галузі дипломатики – чи знає її основи та історію розвитку папської, цісарської, приватної дипломатики, а також польську літературу з цього питання. Вимагалось також практичне знання хронології, сфрагістики, генеалогії і геральдики. Ґрунтовне знання архівістики і реєстратури належало до найважливішої частини екзамену, як з теоретичної, так і з практичної сторін.

В галузі філології перевірявся рівень розуміння кандидатом як старопольських, так і українських (*ruskich*) документів та текстів. Якщо знання сучасних іноземних мов викликало сумнів, то кандидата також перевіряли з цього питання.

У разі незадовільного результату кандидати могли приступити через шість місяців до повторного іспиту. Але, якщо і цього разу вони демонстрували недостатній рівень знань, то права на наступне випробування їм вже не надавали.

Однак видане комісією свідоцтво на право внесення кандидата до списку аспірантів архівних посад не було жодним зобов'язанням з боку державних органів, що кандидат отримає таку посаду. Щобільше, Відділ Державних Архівів мав право вимагати від кандидатів, яких або екзаменували повторно, або які не досягли достатньо високого рівня знань, але прагнули працювати в державних архівах, відбувати безплатну волонтерську службу протягом одного року.

Чисельність архівних працівників, як на сьогодні, була незначною, але періодично змінювалась. Так, у 1920 р. як у державному, так і у земському архівах було по п'ять штатних працівників, на початку 1921 р. у Держархіві працювало п'ять–сім, а вже у жовтні – дев'ять, а саме: директор, референт міністра віросповідань і народної освіти, двоє архівістів, троє архівних службовців, возний і кур'єр⁴.

Завданням і змістом діяльності Державного архіву у Львові був збір та інвентаризація документальних матеріалів ліквідованих державних установ. Поточна ж робота архіву в основному зводилась до видачі на платній основі довідок біографічного і тематичного характеру.

Однією із головних форм використання фондів були архівні розшуки – так звані “кверенди”. Щомісяця виконували 100–200 “кверенд”. Запити виконувались, зазвичай,

⁴ ДАЛО, ф. 21, спр. 29, арк. 56, 59.

на платній основі, причому оплата проводилася не за обсяг наданої інформації, а за час, затрачений на її пошук. Так, на початку 1923 р. за будь-яку архівну дію, вчинену для зацікавленої особи, бралася плата у розмірі 5 тис. марок за годину праці, затраченої на виконання запиту, а за виконання запитів в генеалогічних або геральдичних цілях плата подвоювалася. З квітня 1923 р. за будь-який архівний розшук, що забирав більше однієї години, бралась плата у розмірі 10 тис. марок за кожну годину праці⁵.

Доступ потенційних користувачів до роботи з матеріалами архіву обмежувався. Так, у 1921 р. в читальному залі працювало четверо дослідників, а у 1939 – лише вісім. Архів мав також свою бібліотеку, яку склали видання переважно на юридичну тематику. Книжковий фонд поповнювався повільно, оскільки річний бюджет бібліотеки складав всього 100 злотих.

На початку 1930-х рр. відбулось укрупнення архіву. Відповідно до наказу Міністра віросповідань і народної освіти від 23 травня 1933 р. земський архів у Львові був ліквідований як окрема підзвітна одиниця і з 1 липня 1933 р. разом з усіма фондами, майном і грошовими коштами приєднаний до Державного архіву у Львові⁶.

Зроблено це було без попередніх консультацій і погодження з керівництвом архіву. Як видно, директор був поставлений вже перед dokonаним фактом і повинен був посеред бюджетного року проводити реорганізацію архівних установ. Це підтверджує його лист від 20 червня 1933 р. на адресу Міністерства віросповідань і народної освіти з питань укладання проекту бюджету на наступний фінансовий рік.

Очевидно, у зв'язку з реорганізацією Держархіву, приєднанням до нього земського архіву ухвалили рішення про виділення нових, просторіших приміщень. До початку 30-х років ХХ ст. Держархів займав кілька кімнат у будинку колишнього австрійського намісництва, а згодом польського воєводського управління по вул. Чарнецького (тепер – В. Винниченка), 18. Зараз у цьому будинку розміщено служби апарату та деякі структурні підрозділи Львівських облдержадміністрації та обласної ради. Приблизно у 1932–1933 рр. архів було переміщено у будівлю колишнього арсеналу польського короля Владислава IV (XVII ст.) по вул. Підвальной, 13.

Після об'єднання архівів і до кінця 1930-х років штатна чисельність держархіву зростала і станом на жовтень 1939 р. досягла 13 одиниць. Зокрема, до основного складу належали: директор – службовець V групи з посадовим окладом 800 злотих; два кустоша (охоронці фондів, зберігачі) – службовці VI і VII груп з посадовими окладами відповідно 450 і 335 злотих; два архіваріуса – службовці VII групи з посадовими окладами 335 злотих; три архівні ад'юнкти – службовці VIII групи з посадовими окладами 260 злотих; архівний реєстратор – службовець VIII групи з посадовим окладом 260 злотих; допоміжний склад і технічні працівники: старший возний (технічний помічник) – службовець IX групи з посадовим окладом 185 злотих; возний-охоронець – службовець IX групи з посадовим окладом 160 злотих; возний – службовець XI групи з посадовим окладом 130 злотих; контрактний функціонер – службовець XI групи з посадовим окладом 130 злотих⁷.

Потягом двадцяти міжвоєнних років відбувалося постійне поповнення архівних фондів. За період від лютого 1919 до вересня 1939 рр. було прийнято фонди ліквідованих австрійських установ – Львівської фінансової дирекції, Управління державними маєтками, фінансової прокуратури, Крайової шкільної ради, магістратських і доміні-

⁵ ДАЛО, ф. 21, спр. 68, арк. 1, 3.

⁶ Там само, спр. 424, арк. 1.

⁷ Там само, спр. 646, арк. 1–2.

канських судів, Галицького намісництва, рукописні карти королівських і поміщицьких маєтків та багато інших документів.

Майже всі фонди працівники архіву впорядковували за австрійською і польською системами. Документи, що надходили до установ, реєстрували в “протоколах подавчих” (журналах реєстрації вхідних документів) у порядку їх надходження. Для полегшення пошуку документів складались “індекси” (алфавітні тематичні покажчики), де за алфавітом можна було знайти номер і зміст документа. Після цього документи складали за порядком реєстраційних номерів, не підшивали, а комплектували у в’язки і в такому вигляді зберігали.

Одиницями зберігання були фасцикули і ректифікати. Фасцикула – це в’язка документів, зібраних за різними питаннями, пов’язаних між собою лише системою відкладання. Ректифікат – це об’єднання документів з певних питань, які не підшивали, а лише поміщали в обкладинку, складали у в’язки і у такому виді зберігали. За розмірами ректифікати були різні: він міг складатись з одного або кількох документів, а міг являти собою декілька в’язок. Заголовки складались тільки на ректифікати і були вони дуже стислими, не розкривали повного змісту усіх документів.

Завершальними видом упорядкування документів були спрощені інвентарні описи на фасцикули і ректифікати, які служили ключем для використання документальних матеріалів. За допомогою цих описів можна було шукати ректифікати, але для того, щоб відшукати той чи інший документ у фасцикулі, треба було звертатись до індексів “протоколів подавчих”.

Незважаючи на відносно непогані умови праці архівістів, їх високий фаховий рівень і цілком пристойне матеріальне забезпечення, стан справ у деяких державних архівах був, м’яко кажучи, не найкращим. Зокрема, у 1933 р. директор Державного архіву у Львові Е. Барвінський піддав гострій критиці роботу архіву міста Львова⁸. Він, зокрема, писав:

“Коли другий історичний з’їзд, який відбувся 1891 року і надав виняткового значення архівам, висловив надію, що архів буде сучасно організований і переданий під фахове керівництво, міська рада без зволікань прислухалася до цього закликку і подбала про наукову організацію міського архіву. [...] Отримав, отже, міський архів директора, який до сьогодні урядує (42 роки! – В. К.), і персонал щоразу освіченіший, і фінансові засоби в цілому значні. Здавалося, що справа почала благополучно залагоджуватися, що Львів займає позицію керівництва на прогресивних наукових засадах [...] Місто і науковий світ довідується сьогодні з остовпінням, що за такий довгий 42-річний період (1891–1933 рр. – В. К.) архів не просунувся в галузі інвентаризації і внутрішньої організації збірки ані на крок поза результатами праці від вісімдесятих років (XIX ст. – В. К.), що цілком не враховано досягнень архівної науки останніх десятиріч, принципів поваги до фондів, приналежності до канцелярії, основ сучасного управління та інвентаризації архівів, про які мусить знати кожен архівний учень-початківець [...]

Фасцикули містять усе, що завгодно. Є тут оригінальні дипломи і королівські декрети, є фрагменти і витяги з судових та адміністративних книг, часто сьогодні неіснуючих, є зошити, рахункові записники, фрагменти і навіть цілі книжки лонгерські, яких референт налічив 100 штук, реєстри, люстраційні протоколи, описи майна, ба й навіть бібліотечні рукописи і друки – усе вперемішку від середньовіччя до XIX сто-

⁸ Barwiński E. *Archiwum miasta Lwowa*. – Lwów, 1933.

річчя. [...] Усе так переплутано, що і працівники, і референт дружно запевняють, що потрібно щасливого випадку, аби щось знайти, а про ведення сконтра і мислити не можна. Це є станом катастрофічним і неприпустимим. [...]

Про новий архів, що містить акти другої половини XIX ст. [...] Його стан є ще більше трагічний [...] Виявилось, що акти значним чином знищені шкідниками і залишилися лише фрагменти. Усе це сталося тоді, коли місто мало організований архів, а уряд його, який мав час на усе, що тільки в ратуші діялось, не думав про забезпечення того, що належало до найтіснішого кола його діяльності...

Таким є, на жаль, образ стану архіву міста Львова. Постає мимоволі питання, як могла бути протягом десятків років толерована така нечувана занедбаність, відповідальність за яку несе орган нагляду, який не подбав про залучення до свого кола відповідальних фахівців⁹. Очевидно, слід думати, що стан справ у Державному архіві у Львові був значно кращим.

Спокійне, розмірене життя майже академічної установи закінчилось з початком Другої світової війни і приєднанням Західної України до Української РСР у вересні 1939 р.

Відповідно до чинних на той час у Радянському Союзі правил, державні архівні установи підпорядковувалися відповідним територіальним органам Народного комісаріату внутрішніх справ. Мережею новостворюваних державних архівних установ як в обласному центрі, так і на місцях керував Архівний відділ Управління НКВС по Львівській області у складі начальника (посадовий оклад 800 руб.), заступника начальника (630 руб.), старшого інспектора (580 руб.), двох інспекторів (по 350 руб.), секретаря (350 руб.), рахівника (250 руб.), друкарки (200 руб.), прибиральниці (120 руб.)⁹. Цей підрозділ здійснював реорганізацію, а фактично створював нову систему архівних установ області.

Так, на базі колишнього польського Державного архіву у Львові організовано Обласний історичний (державний) архів*, а на базі колишнього міського архіву – Архів давніх актів. Обидві ці архівні установи були підпорядковані Архівному відділу УНКВС. Штати і посадові оклади новоорганізованих архівів до кінця 1939 р. залишались такими ж, як і у довоєнний час, але з 1940 р. почалося їх стрімке зростання. Наприклад, кількість працівників Архіву давніх актів станом на 1 січня 1940 р. складала вже 31 особу.

Що стосується Обласного державного архіву, то протягом 1939–1941 рр. відбулося взагалі небачене і безпрецедентне зростання його штатної чисельності. Якщо у 1939 р. працювало 13 осіб, то з 1 січня 1940 р. штат збільшили до 56 посад, а з 1 січня 1941 р. (затверджено 5 березня 1941 р.) уведено вже 94 посади. Цей останній передвоєнний штатний розпис передбачав такі посади: директор (посадовий оклад 700 руб.), заступник директора по науковій частині, начальник відділу секретних фондів (із зарплатою 600 руб., що на 100 руб. більше, ніж у інших чотирьох начальників відділів), п'ять старших наукових працівників, вісім наукових працівників, п'ять завідувачів архівосховищ, завідувачі столу довідок, читального залу, бібліотеки, вісім старших архівних техпрацівників, 22 архівних техпрацівника, завгосп, бухгалтер, касир, секретар, водій, друкарка, кур'єр, 18 працівників охорони і навіть начальник пожежно-сторожової охорони¹⁰. Безумовно, така штатна чисельність обласного архіву, небачена ні раніше, ні

⁹ ДАЛО, ф. Р-368, оп. 1, спр. 4, арк. 54.

* Архів колишнього воєводства перетворено у відділ Облістархіву.

¹⁰ ДАЛО, ф. Р-368, оп. 1, спр. 23, арк. 1.

у теперішній час*, може бути пояснена лише масштабністю і складністю завдань, які були перед ним поставлені.

Разом з тим, збільшення штатної чисельності не обіцяло легкого життя ні керівникам, ні рядовим архівістам. Цей процес супроводжувався постійним “перетрушуванням” кадрів і “закручуванням гайок” на царині трудової дисципліни. Нова влада довіряла далеко не усім колишнім, та й новоприйнятим, працівникам. Начальник Архівного відділу Олійник у своїй доповідній записці від 9 березня 1940 р. на ім’я начальника УНКВС по Львівській області капітана Краснова писав: “Штат Обласного Історичного Архіву в основному укомплектований, але частина працівників не відповідає вимогам і повинна бути звільнена негайно”¹¹.

Протягом 1940 р. в архіві було видано 216 наказів¹², причому більшість із них стосувалась кадрових питань. На 56 штатних посад було зроблено 74 призначення (з них 59 – з формулюванням “зарахувати тимчасово”) і 58 звільнень. Причому звільнення проводились зазвичай без відповідних обґрунтувань і посилянь на тогочасне законодавство. Так, наказом від 16 січня 1940 р. № 4 виконувачем обов’язків “старшого наукового робітника” призначили доктора Барвінського Євгена Івановича – колишнього директора Державного архіву у Львові, а вже через неповні два тижні (28 січня 1940 р.) наказом № 52 його звільнили з роботи без будь-якого обґрунтування. До слова, вже під осінь того ж року замінили і нового директора.

У тих небагатьох випадках, коли мотивацію звільненням усе ж давали, вона зводилася до того, що працівники “не мають права мешкання”, “непридатні до цієї роботи”, або звільнялися “за несумлінне ставлення до роботи та поширення серед робітників різних пліток”. Працівників притягали до відповідальності за те, що вони “по 3–5 хвилин перед закінченням робочого дня залишають роботу, [...] або ж спізнюються з обідного перерива, [...] займаються приватними розмовами”¹³. А справу вартового архіву, який не вийшов на роботу без поважних причин, ще й передали на розгляд народного суду.

Характеристика стилю роботи з кадрами була б неповною, якщо не згадати про “підвищення кваліфікації” працівників. З цією метою з 18 жовтня 1940 р. розпочато роботу семінару для архівістів, розділених на дві навчальні групи чисельністю 12 і 20 слухачів. Програму навчання складали курси з історії СРСР (30 год.), історії архівної справи (20 год.), методики і техніки архівної справи (50 год.), Конституції СРСР (10 год.). Викладачами було призначено працівників архіву з платнею у розмірі 10 руб. за годину занять. Цікаво, що, незважаючи на осінньо-зимову пору року, заняття відповідно до наказу проводились за розкладом двічі на тиждень з 20 год. 00 хв. до 23 год. 15 хв. Тож не дивно, що протягом місяця після ухвалення цього наказу п’ятеро працівників подали заяви про звільнення з роботи за власним бажанням.

За таких умов праці львівські архівісти розпочали виконувати головне завдання, яке поставило перед ними нове керівництво: негайна концентрація архівних фондів усіх колишніх польських державних, недержавних, громадських, релігійних установ і організацій в одній архівній установі.

---

* Станом на 1 січня 2009 р. штатна чисельність Державного архіву Львівської області складає 72 одиниці.

¹¹ ДАЛО, ф. Р-368, оп. 1, спр. 4, арк. 55.

¹² Там само, спр. 8.

¹³ Там само, арк. 99–100.

На той час архіви існували при більшості установ і організацій. Після приєднання Західної України до УРСР припинили своє існування усі колишні польські органи державної влади, установи, організації, політичні та громадські інституції, багато підприємств тощо. Перед архівами було поставлено завдання оперативно передавати документи, що утворились у процесі їх діяльності, на державне зберігання.

Щоб уявити масштаб цієї роботи, достатньо навести далеко неповний перелік архівів, обстежених та взятих на облік за два місяці: грудень 1939 – січень 1940 рр. Це архіви – Історичний, Давніх актів, магістрату, воєводства, апеляційного суду, окружного карного суду, міщанського суду, генеральної прокуратури, відділу рукописів Наукового закладу ім. Оссолінських, міського староства, поліції і жандармерії, Римо-католицької, Греко-католицької та Вірменської католицької консисторій, Наукового товариства ім. Шевченка, УНДО, ПАТ (інформаційне агентство), “Просвіти”, Львівського відділу Союзу легіонерів, міського суду, замського суду, мап (карт) кадастральних, військових метрик, Державного видавництва шкільних книжок, Державної дирекції лісів, Палат адвокатської, аптекарів, інженерів, ремісничої, Політехнічного товариства, профспілки інженерів, Львівського рільничого товариства, Кредитного земельного товариства, родин Лянцкоронських, Голуховських, Дідушицьких, командування військового округу, військового суду, Сіоністської організації, Молодіжної німецької партії, Союзу оборонців Львова, Товариства ремісників “Звізда”, частина архіву УНР, редакцій часописів “Хвіля”, “Наша Опінія”, “Слово Польське”, “Гонец вечорни”, Львівського лікарського товариства, Лікарської палати, Краєзнавчого Польського товариства, Вірменської капітули, монастиря сакраменток, Конвентів “Нотр Дам”, францисканців, домініканців, кармелітів, бенедиктинців латинських та вірменських, Єврейського уряду метрик, Союзу єврейських жінок, Союзу єврейських комбатантів, Палестинського товариства Керем Кеємет, Польського нафтового експорту, Синдикату виробників ропи, Товариства виробників нафтового промислу, “Рідної школи”, Союзу мельників, Товариства ім. Михаїла Качковського, Галицького нафтового товариства, Французько-Польського рільничого товариства, Товариства учителів середніх шкіл, Союзу польських учителів, Нотаріальної ради, Малопольського нафтового союзу, Крайового нафтового товариства, Промислово-торгової палати, Центального союзу промислового, Нотаріальної ради, “Студіону”, Ставропігії, Бібліотеки Баворовських, Духовної семінарії, Рабинської колегії, “Сільського господаря”, Союзу нафтових працівників, Польської кредитової кооперації, Товариства Польського Червоного Хреста, Дому воєнних інвалідів, Цивільного суду, Рільничого банку та ін.

Всього у місті Львові виявлено понад 250 архівів ліквідованих організацій, у яких містилось тисячі тонн архівних матеріалів. Ці архіви були розкидані по всьому місту і були дуже різні за складом документів і своїми розмірами. Поряд з такими великими архівами, як Державний у Львові (на той час протяжність його стележного обладнання становила 7000 лінійних метрів)*, воєводського управління (3000 л. м.), апеляційного суду (2000 л. м.), давніх актів (1000 л. м.), існували карликові архіви Львівського лікарського товариства (3 книжки), редакції “Малого дневника” (1 пакет), Товариства св. Андрея (10 кг документів), Малопольського Ллойда (2 пакети) та ін. Деякі з архівів розміщувалися у приватних помешканнях (Молодіжна німецька партія, “Рідна школа” та ін.) або ж були у власності приватних осіб. Тільки дуже невелика частина документальних матеріалів була зібрана у Львівському державному

* Станом на 1 січня 2007 р. – 34279 л. м.

архіві і Архіві давніх актів. Така розпорошеність документів, відсутність централізованого обліку неминуче приводила до втрат архівного фонду: проведена інвентаризація виявила повне знищення або зникнення 44 архівів¹⁴.

Тому архівісти обстежували місця, де могли знаходитися матеріали колишніх установ, складали акти, опечатували шафи, столи, інші сховища, а інколи і цілі приміщення, організовували перевезення виявлених документів. За результатами обстежень працівники архіву відзначали наявність в багатьох установах, світських і релігійних організаціях великої кількості раритетів.

Так, у колишньому Оссолінеумі (тепер Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаніка) на той час було 168500 мистецьких творів, 208 інкунабул, 2323 карт і атласів, 4516 видань XVI ст., 5477 рукописів від XII ст., 1742 дипломи, бібліотека Вірменської капітули, архів Мнішків, архів Козловського – 480 папок (1751–1916), архів Руліковського до історії Козаччини, архів Сапіги (50000 од. зб.), книга “Przypowieści polskie”, дарована М. Щербакком Тарасові Шевченку, багато матеріалів до історії Козаччини.

В архіві римо-католицької капітули на той час було 320 документів, 983 книги і фасцикули від XIV ст., найстарша з яких датована 1352 р., 10 – з XIV ст., 94 – з XV ст., 133 – XVI ст., а також документ Берестейської унії 1596 р. та ін.

В бібліотеці римо-католицької катедри – 2000 томів, серед яких 15 інкунабул, кількадесят стародруків XVI ст. (Роксоланія), кілька книг з бібліотеки короля Зигмунта Августа (XVI ст.) тощо¹⁵.

Більшість документів, що виявлялись в колишніх установах, передавалась до Львівського обласного історичного архіву, за винятком документів, створених до 1772 р., які концентрувались в Архіві давніх актів. Станом на 1 березня 1940 р. (фактично за неповні два–три місяці роботи) до Облістархіву перевезли до 800 т (203 вантажівки) найцінніших документів, спорудили додатково 6500 лінійних метрів стележних полиць тощо.

Разом із матеріалами працівники архіву забирали і стелажі, якими обладнували архівосховище в монастирі бернардинців. Але цього було мало для розміщення, опрацювання і зберігання усіх документів, що надходили до архіву. Він потребував не лише істотного посилення кадрового потенціалу, але й значної кількості додаткових площ архівосховищ. З цією метою протягом 1940 р. було укладено договори оренди приміщень із монастирями бернардинців, францисканок, францисканців, домініканців, бенедиктинок, кармелітів¹⁶.

Всього ж до кінця 1940 р. загальна маса архівних матеріалів сягала близько 6000 т, протяжність стележних полиць збільшилась з 7000 до майже 25000 лінійних метрів у десяти приміщеннях. Створено шість відділів, кожен з яких міг би існувати на правах окремого архіву. Серед них – відділ друкованих видань, фонд якого налічував до 100 тис. книг і 300 тис. газет. Упорядковано 407572 одиниці зберігання. Розібрано 650 кг окремих розпорошених документів. Виділено для переробки на підприємствах “Союзутилю” 150 т макулатури. На облік поставлено 256 фондів. За оцінками тодішнього директора Волошка, по кількості матеріалів Львівський держархів дорівнював п’ятьом–шістьом невеликим архівам. У читальному залі протягом року працювало близько 80 дослідників¹⁷.

¹⁴ ДАЛЮ, ф. Р-368, оп. 1, спр. 4, арк. 30–31.

¹⁵ Там само, спр. 3, арк. 90–92.

¹⁶ Там само, спр. 17.

¹⁷ ДАЛЮ, ф. Р-368, оп. 1, спр. 21, арк. 1, 3.

Під час Другої світової війни Держоблархів зазнав значних втрат документальних матеріалів, а після її завершення було проведено велику роботу щодо повернення матеріалів, вилучених з архіву, упорядкування документів, удосконалення науково-довідкового апарату, поповнення фондів.

STATE ARCHIVES IN L'VIV DURING THE INTERWAR PERIOD (1918–1941)

Volodymyr KLIUVAK

*State Archives of L'viv Oblast',
13, Pidvalna Str., 79008, L'viv, Ukraine, tel. (032) 235-47-22*

The history of L'viv State Archives during the interwar period has been studied. All the rearrangements of the institution are explained. Particular attention is given to the organization of work in the archives and eligibility criteria for the workers. Major changes in the archives (in particular, drastic increase of its funds) during the Soviet period during the years 1939–1941 have been discussed.

Key words: L'viv State Archives, L'viv Regional Historical Archives, history of archives, archive studies, Eugeniusz Barwiński.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ ВО ЛЬВОВЕ У МЕЖДУВОЕННЫЙ ПЕРИОД (1918–1941 гг.)

Владимир КЛЮВАК

*Государственный архив Львовской области,
ул. Подвальная, 13, г. Львов, 79008, Украина, тел. (032) 235-47-22*

Прослежена история Государственного архива во Львове в междувоенный период, детально рассмотрены все реорганизации этого учреждения. Особенное внимание уделено организации работы в архиве и квалификационным требованиям к архивным работникам в междувоенной Польше, а также масштабным изменениям в архиве (в частности, резкому увеличению объема его фондов) за советской власти в 1939–1941 гг.

Ключевые слова: Государственный архив во Львове, Львовский областной исторический архив, история архивов, архивное дело, Евгениуш Барвинский.

Стаття надійшла до редколегії 11.03.2010

Прийнята до друку 2.07.2010